

Close to Home

Hoko e ngāue fakamea'a e kulupu 'a Palemá ke ne lālānga ai e fe'ofofani mo fevahevahe'aki ki he founga hono tauhi mo fakapotopoto'i e pa'angá

'I he kau fakataha 'a Palema mo e kau mēmipa 'Mo'ui Feinga Ki he Lelei. 'Oku 'ikai ngata pē 'i he'enau feohi mo ngāue fakamea'a fakataha 'i he efiāfí, ka 'oku lālānga mei ai 'ae kaha'u ma'a kinautolu.

Lolotonga 'a 'enau toungāue, 'oku nau talatalanoa, kakata, fevahevahe'aki mo fetokoni'aki ki ha ngāhi founga te nau faitokonia ai honau ngaahi fāmilí 'aki hono patiseti mo tauhi 'a 'enau pa'angá.

Ko e ta'u eni e 11 mei hono kamata'i 'e Palema e kautaha 'Mo'ui Feinga ki he Lelei' (Strive for the Best) Hili ia hono fakalotolahi'i 'e he'ene tangata'eikí ke vahevahe 'a 'ene 'iló mo e ni'ihí 'oe komiunitií ke ma'u ai ha'a nau mo'ui.

"Kuo u 'ilo'i lelei mo a'usia 'ae taimi 'oku 'ikai ma'u ai ha'a te me'a, pea ú to e a'usia pē taimi 'oku ma'u 'ete ki'i okookó. Na'a ku fakatokanga'i 'i he 'eku fuofua hiki mai ki heni, 'ae palopalema fakapa'anga ne mau

tofanga ai mo e kakai 'i homau komiunitií. "Ko e lau ia 'a Palema, ko e fa'e ki ha fānau 'e toko fā.

"Na'e lea mai ai 'a 'eku tangata'eikí 'i he'emaui kei nofo 'i 'api ni: 'Palema, te ke lava 'o tokoni ki hotau kakaí. Vahevahe 'a ho'o 'iló'. Na'a ne akonaki'i au ke u tokonia e kakai peá u feinga 'aki ia ki he lelei tahá. Pea ko e me'a ia na'a ku fakahokó. "

Neongo ko e 'ata ki tu'a 'ae kulupu ne fokotu'u 'e Palemá, Mo'ui Feinga ki he Lelei, ko e toungāue mo fakamea'a, ka 'oku 'ikai ngata pē ai, 'oku to e loloto ange 'a 'enau fekaungā'aki. 'Oku Ikaí ngata pē 'a 'enau tālānga fekau'aki mo e ngāhi fe'āmokaki 'oe mo'ui, 'oku nau to e fokotu'u mo e founga ke tauhi 'aki 'a 'enau pa'angá (Saving).

"Oku 'i ai 'a 'emaui sekelitali mo 'emaui tauhi pa'anga pea 'oku fili tau'atāina pē 'ae fāmilí, ko e hā e lahi te nau fakahū ki he'emaui tānakí.

"Pea 'oku fakahū e sēnití ki he pangikee. Ko e hā pē lahi e pa'anga na'a te fakahuú, ko e lahi pē ia e pa'anga 'e toho 'i Tisemá. Ne faka'ohovale ki ha ni'ihí 'ae lahi 'e pa'anga ne malava ke nau tānakí lolotonga 'e taimi ko ení pea pehē ki he fakalave 'ae malavalava e ngāhi me'a ma'ae fāmilí.

HOKO ATU HE PEESI 12

Malu 'i he 'ātakai 'oku 'i ai ha fanga kuli

Ko e Kāinga Ora 'oku mau fakangofua ke tauhi e fanga kuli 'i homau ngāhi 'api nofo'angá. Kā, 'oku 'i ai pē ngaahi tu'utu'uni mo e lao 'oku fiema'u ke tauhi tautautefito (ki he ngāhi 'api 'apaatimeni).

Ko e fiema'u, ke malu 'ae kakaí pea pehē ki ha to e monumanu kehe 'okapau 'oku 'i ai ha fanga kuli 'i homau ngāhi nofo'angá. Ko e ngāhi me'a eni ke tokoni ke tau malu kotoa 'okapau 'oku 'i ai ha kuli 'i he nofo'angá.

Malu 'i he 'ātakai 'oku 'i ai ha fanga kuli.

'Oku kehekehe 'ae natula 'ae kuli kotoa. 'Oku 'i ai e ngāhi me'a te nau sai'ia ai, pea 'i ai e ngāhi me'a he 'ikai te nau sai'ia ai. 'Oku malava ke ke 'ilo'i 'e koe 'ae natula 'a ho'o kulií, ka 'e 'i ai e ni'ihi ia he 'ikai te nau lavelave 'ilo ki ai. 'Oku mahu'inga:

- Ka 'asi ha kuli; Tokangaekina ma'upē 'ae longā'i fānau valevalé mo e fānau kei ako lautohí
- Ako'i e fānau ke nau poto 'i he fakafeangai mo e kuli, ke 'oua te nau hoha'a 'i he'enua ala mo nau angalelei kiate kinautolu 'okapau te nau va'inga. Ko e lahi taha e fakalavea 'ae fanga kulií, 'oku hoko ia ki he longā'i fānau. Taimi lahi 'oku 'ikai 'ilo ia he longā'i fānau ko 'enua tō'ongá 'oku 'ikai lelei ia ki he vakai 'ae kulií pea 'e malava ai ke nau lavea ai
- Kapau 'oku 'i ai ha taha 'oku ilifia he fanga kulií, 'oua 'e fakamālohi'i ia ke ala mo va'inga mo e kulií, neongo ko e kuli 'oku angalelei mo malu.

Fakapapau'i 'oku talangofua mo angalelei 'a ho'o kulií

- Ko ho'o ngafa ko e tauhi, ke fakapapau'i he 'ikai ke fakalavea'i, fakailifia'i mo fakatupu maumau 'a ho'o kulií ki ha taha pe ko ha to e monumanu
- 'E malava ke fu'u fiefia 'a ho'o kulií he sio ki ha kauleka pea ne 'oho atu kiate kinautolu 'o faka'ohovale ia ki ha ki'i leka 'o hahaka, pea ko e ngāhi momēniti eni 'oku lahi ai e hoko 'ae lavea mo hano u'u 'e he kulií ha taha. Tokanga'i ma'upē 'a ho'o kulií he taimi 'oku 'i ai ha longā'i fānau, pē ko ho'o 'ave 'ae kulií ki ha feitu'u 'oku malu 'o tauhi ki ai. Manatu'i 'oku 'ikai ke kovi 'a ho'o tali 'ikai ki ha taha 'e kole ke ala ki ho'o kulií 'okapau 'oku 'ikai ke ke fakapapau'i 'oku fiemālie mo nonga 'a ho'o kulií 'i he 'ātakai 'oku fo'ofou ki ai
- 'Oku malava ke hoko 'ae fanga kulií ko e palopalema ki he ngāhi monumanu 'oku malu' 'e he pule'angá. Koia ai, takí ma'u pe 'a ho'o kulií tautautefito 'i he 'eve'eva 'i he ngāhi 'ātakai pehē.

Fakapoka 'a ho'o monumanu tauhi

'Oku lahi e ngāhi lelei 'a hono fakapoka 'a ho'o monumanú tauhi:

- 'Oku tokoni ki he mo'uilelei 'a ho'o monumanu tauhi
- Tokoni ki he 'ātakai mo e ngāhi monumanu 'ikai tauhi
- Fakasi'isi'i e tupulekina e fanga monumanu ta'etauhi
- Fakasi'isi'i e palopalema e ngāhi fale tauhi monumanú tupu me'i tokolahi e fanga monumanu 'ikai ha tauhi

'Oku 'i ai e ngāhi kaunisolo 'oku holoki e totongi lēsisita 'o 'ete kulií kapau 'e fakapoka mo ke hoko ko e tauhi lelei.

'Oku ou fie fakangata e fakafanau 'a 'eku kulií. Ko e hā e me'a te u fai?

'E malava ke hoko 'a hono totongi fakapa'angá ko ha palopalema ia ki ha ni'ihi. Ko hono lelei, ko e hono totongi 'oku tu'o taha pē pea 'oku 'i ai e ngāhi feitu'u kuo fokotu'u 'o malava ke te 'alu pē ki ai 'oku si'isi'i ai e totongi pea ta'etotongi he taimi 'e ni'ihi.

'E malava ke ma'u e ngāhi sēvesi koia 'i he:

- SPCA Desexing services 'i he Facebook pe ko 'enua pāenga 'i he netí
- Ko e Sosaieti ki hono ta'ofi e fakafanau 'ete fanga kulií – humanesociety.org.nz/de-sexing/
- 'I 'Okalani Fix your friends events 'oku fakalele he Kāinga Ora, fengāue'aki mo e – chaineddog.org.nz/fix-your-friends/
- 'I Uelingatoni, potungāue 'oku nau ta'ofi e fakafanau 'ae fanga pusi – catsprotectionwellington.org.nz/desex-your-cat/
- Tokangaekina e fangamonumanu – carevets.co.nz/carevets-charitable-foundation-trust/

Fakakakau ke tauhi ha'o monumanu?

'Oku 'ikai ke faka'ikai'i 'ae lelei 'ete tauhi ha'a te monumanu, ka te manatu'i pē 'ae fakamole ki hono tauhi mo fafanga kinautolú.

Kapau 'okú ke fakkaukau ke tauhi ha'o monumanu. Fetu'utaki mai ke mau 'ilo'i ke malava ha'a mau tokonia koe ki hono teuteu'i 'a ho'o 'api ke fakafaingofua'i 'a ho'o tauhi 'a ho'o monumanú.

Manatu'i, te mau 'ahia ho'o falé 'i ha ngaahi taimi pea 'i ai mo ha ngaahi taimi 'e fiema'u ke mau tuku atu ha tokotaha ke fai ha ngaahi fakalelei 'i he 'api. 'Oku fu'u mahu'inga 'aupito ke ha'iha'i pe fakamavahe'i ho monumanu ke malu 'emau kau ngāue.

Ngaahi tokoni 'oku ke fiema'u ki hono faitokonia koe mo tokangaekina ho'o tauhi monumanú, vakai ki hehaving-a-pet

Ha to e fakaikiiki angeFekau'aki mo e tauhi monumanú Tauhi monumanu kapau 'okú ke 'i he Kāinga Ora **0800 801 601** pē fekumi ki he 'pets' 'i he kaingaora.govt.nz

'Oku vavé ni e tukuatu ha Savea Mo'uilelei 'i he nofo Housing

Mou kātaki 'o tokanga ki he savea mahu'inga ko eni 'e tuku atu ki he kasitomā kotoa 'oku nau tatali ki honau ngāhi fale fo'ou pē ko kinautolu ne fai e fakalelei ki honou ngāhi 'api nofo'angá 'i he ta'u kuo'osi mo e ta'u kimu'a ai

- Vai mafaná mo e Hiitā
- Vavae'i e loto holisí
- Fakamanava 'ea ki tu'á
- Tātāpuni e ngāhi halanga 'ea 'oku mama ki he loto falé
- Ta'ofi e Hahaú

Ko e hā e 'uhinga e fakahoko e savea ko eni?

Ko e 'emau feinga pē ke mau 'ilo'i pe na'e tokoni e ngāhi langa fo'ou mo e ngāhi fakalelei ne mau fai ki ho'omou nofo. 'Oku māfana ange mo fiemālie ange 'a 'api? 'Oku fakalalaka kimu'a e mo'uilelei 'ae fāmilí?

Ko e hā e 'uhinga 'oku mau fakahoko ai 'ae savea ko eni?

'Oku mau faka'amu ke hokohoko atu 'ae fakalalaka kimu'a homau ngāhi nofo'angá mo tokangaekina e mo'uilelei 'akimoutolu 'oku nofo ai. Ko ho'o ngaahi talí, 'e tokoni ia ki he'enua ngāue pea malava ai ke mau 'ilo 'ae ngaahi me'a 'e lava ke mau fakalelei'i.

'I he ngāhi uike ka hoko maí, te ke ma'u ai ha pōpōaki telefoni ko e fehokotaki koe ki he peesi te ke ngāue'aki ke ma'u ai e savea ko eni. 'E miniti nai pē 'e 10 'a ho'o fakafonu e savea ko eni. Te mau to e a'utaki atu 'i he telefoni ke faka'eke'eke pe te ke fie savea faka'eke'eke, pē te ke fiema'u ha taha ke mo talanoa Faka-Tonga.

Ko kinautolu 'e kau ki he savea ni 'e fakahū 'a honau hingoá ki he lulu, 'e toho ai ha ngāhi pale vausia ko e fakamālō'ia 'a ho'o mou kau ki he savea.

Fakamālō atu ki ho'omou fie kau mai ki hono teke 'ae langa fakalalaka ki he nofo mo mo'uilelei 'i he ngāhi 'api nofo'angá 'o Nu'usila ní

HOKO ATU MEI HE PEESI 09

Hoko e ngāue fakamea'a e kulupu 'a Palemá ke ne lālānga ai e fe'ofó'ofani mo fevahevahe'aki ki he founga hono tauhi mo fakapotopoto'i e pa'angá

Ko e kulupu ngāue fakamea'a eni 'a Palema 'i Sautē 'Okalaní

Ne fakalave 'ae silini ko ení he taimi kilisimasí 'o malava ke fakatau'aki e ngāhi me'a'ofa kilisimasi pea pehē ki he nāunau ako ma'ae fānaú he ta'u fakaako koho maí.

'I he kamakamata 'ae kulupu Mo'ui feinga Kihe Leleí, na'e fakahoko e ngāhi fakatahá ki he 'api Kāinga Ora 'o Palemá. Na'e ongonā atu 'o 'ilo he kakai fefine 'o 'Aokalaní 'ae kulupú ni 'i he fanongo talanoa pea pehē 'i he mītiá hono tu'uaki 'e Palema. 'Oku toko 23 eni 'ae mēmipa 'i he kulupú ni 'o kau ai e fānau. 'Oku nau fakataha faka māhina 'i he holo ofi pē. 'I he faka'osinga 'oe ta'ú 'oku nau fakataha ai 'o 'a'ahi 'a 'enau ngāue ne lava he ngāhi māhina kuo maliu atú.

Ne hoko 'ae kulupú ni ko e liliu'anga ki he mo'ui 'a Kaufo'ou, ko e kaungā'api 'o Palema. "Na'á ku ako heni ki hono patiseti mo tauhi 'o 'eku pa'angá (save). To e lava mo e feohi mo e kakaí. Pea to e fakatupulekina ai 'a 'eku tui te u malava ke u fakafalala 'iate au "'i he lau 'a Kaufo'ou.

'I he vakai 'ae pule Kāinga Ora housing, ko Andy, na'á ne pehē ai, 'oku matu'aki lelei 'aupito e tokoni ko eni 'a Palema 'i he komiuniti 'o fakafounga 'i he kulupu ko eni.

"Okú ne hanga 'o fakalotolahi'i mo fakamaama e kau mēmipá ki he founga 'a hono lehilehi'i mo tokangaekina 'ae pa'anga 'i honau nimá. 'Oku nau malava 'o tākaki ma'a kinautolu ha sēniti lelei pea 'oku fakalalakaka ki mu'a 'a 'enau mo'ui 'i he ngāue 'ae kulupú ni. 'Oku kau eni he ngāue fakaholomamata ki he vakaí, pea 'oku feinga 'ae kulupú ni ke nau 'inivesi 'i he kaha'ú, "'i he lau 'a Andy.

**Ko 'emau
vitiō eni
fekau'aki mo
Palema**

Taimi ke fō e puipuí

Ko e faha'i ta'u lelei eni ki hono fō e puipuí. Ki he founga 'a hono fō 'a ho'o puipuí, 'e malava ke ma'u e ngāhi fakamatala koiá mei he hemi 'oe puipuí, pe ko ho'o vakai mai ki heni.

- 'Oua 'e bleach, nusi pē tatau
 - 'Oua 'e fakamōmōa misini
 - 'Oua e tau 'aki ha pine taufō
- Ngāue'aki 'ae mata vēkiume 'e lava ke ne fakama'a fakalelei e puipuí, pē ko ho'o fō misini, ngāue'aki e gentle cyle 'o fokotu'u ki he māfana 'oua to e laka he tikilī 'e 40
 - Fakapapau'i kuo to'o kotoa e ngāhi pine huka 'i he puipuí peá ke toki fō
 - Fakamōmōa 'i he malumalū, haiane 'aki e haiane momoko pea fetongi e ngāhi huká.

Ngāue'aki e ivi 'oe la'aá

Ngāue'aki e la'aá- Tupe'i e ū faliki, kafu, me'a 'ufi'ufi mohenga, pilo pea tauaki 'i he la'aá. 'Aonga lahi 'aupito e la'aá: 'I he ngāhi houa si'i pē 'a ho'o tauaki 'i he la'aá, 'e namu lelei mo ma'a. Kapau 'okú ke malava ke hiki mo ho'o fakamolú ki tu'a 'o tauaki "oku lelei mo ia.